

**ЗАСТОСУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ
ПРИНЦИПІВ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ****APPLICATION OF THE PRINCIPLES OF MEDIATION INSTITUTE
IN THE ADMINISTRATIVE PROCESS****Задніпряна-Корінна М.Ю., к.ю.н.,
доцент кафедри економіки і права***Національний університет харчових технологій***Корінний С.О., к.ю.н.,
доцент кафедри економіки і права***Національний університет харчових технологій*

Стаття присвячена висвітленню питання принципів медіації у адміністративному процесі. Висвітлюється поняття принципів медіації, як основоположні, засади, ідеї, процесуальні основи, вимоги, які характеризують зміст процедури примирення, відображають закономірності її розвитку та визначають напрями і механізми адміністративно-правового регулювання у сфері публічно-правових відносин на яких повинна базуватись діяльність суб'єктів адміністративного процесу, їх нормальне функціонування під час розгляду спору між фізичними і юридичними особами від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. До загальних засад медіації в адміністративному процесі належать ті принципи, якими керується суд під час здійснення правосуддя: верховенство права, законність, рівність усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин справи, обов'язковість судових рішень. За винятком принципу гласності та відкритості адміністративного процесу, оскільки процедура судової медіації здійснюється у формі закритих нарад, а вся інформація, яка під час них отримана, є конфіденційною. В статті розглянуто медіацію, як самостійною стадією адміністративного судочинства, що втілена в адміністративний процес, який являється процесуальною формою адміністративного правосуддя, яке спрямоване на врегулювання спору та досягнення примирення за умови дотримання загальних засад і принципів, притаманних примирним процедурам, які являються тим вектором, що визначає ефективність цього інституту та впливає на подальший його розвиток. Є очевидним, що застосування інституту медіації в адміністративному процесі, який являється процесуальною формою адміністративного правосуддя, повинен також ґрунтуватись на загальноправових принципах закріплених в законодавстві та підзаконних нормативно-правових актах України, основоположних та непорушних принципах (правил), відповідно до яких повинна здійснюється така діяльність. Під інституту медіації в адміністративному процесі можна розуміти як особливий інститут права, якому властива внутрішня організація, взаємозв'язок юридичних норм, що в у своїй сукупності становлять цілісну конструкцію, завдяки якій здійснюється регулювання правовідносини у адміністративному процесі між сторонами у адміністративній справі щодо вирішення між ними публічно-правового спору шляхом залучення до цієї процедури посередника у особі судді задля досягнення примирення сторін по справі.

Ключові слова: принципи права, медіація, адміністративний процес, принципи медіації.

The article is devoted to highlighting the issue of the principles of mediation in the administrative process. The concept of the principles of mediation is highlighted, as fundamental principles, ideas, procedural bases, requirements that characterize the content of the reconciliation procedure, reflect the regularities of its development and determine the directions and mechanisms of administrative-legal regulation in the field of public-legal relations, on which the activity of subjects should be based of the administrative process, their normal functioning during the consideration of a dispute between individuals and legal entities from violations by subjects of authority. The general principles of mediation in the administrative process include those principles that govern the court during the administration of justice: rule of law, legality, equality of all participants in the administrative process before the law and the court, dispositiveness and official clarification of all the circumstances of the case, bindingness of court decisions. With the exception of the principle of publicity and openness of the administrative process, since the judicial mediation procedure is carried out in the form of closed meetings, and all information received during them is confidential. The article considers mediation as an independent stage of administrative proceedings, which is embodied in an administrative process, which is a procedural form of administrative justice, which is aimed at settling the dispute and achieving reconciliation, subject to compliance with the general principles and principles inherent in conciliation procedures, which are the vector that determines the effectiveness of this institute and influences its further development. It is obvious that the application of the institution of mediation in the administrative process, which is a procedural form of administrative justice, must also be based on the general legal principles enshrined in the legislation and subordinate regulatory legal acts of Ukraine, fundamental and inviolable principles (rules), according to which such activity must be carried out. The institution of mediation in the administrative process can be understood as a special institution of law, which is characterized by an internal organization, an interrelationship of legal norms, which in their totality constitute a coherent structure, thanks to which the regulation of the legal relationship in the administrative process between the parties in the administrative case regarding the resolution between them is carried out of a public legal dispute by involving a mediator in the person of a judge in this procedure in order to achieve reconciliation of the parties in the case.

Key words: principles of law, mediation, administrative process, principles of mediation.

Перед тим як перейти безпосередньо до дослідження доктринальних аспектів принципів медіації та їх класифікації, необхідно приділити деяку увагу для з'ясування самого поняття принцип. В юридичній енциклопедичній літературі під принципами розуміють основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації. Принципу притаманна властивість абстрактного відображення закономірностей соціальної дійсності, що зумовлює їх особливу роль у структурі широкого кола явищ. Слід зауважити, принцип є джерелом багатьох явищ або висновків, що відносяться

до нього, як дія до причини або як наслідки до підстави. Принцип – це внутрішнє переконання людини, що визначає її ставлення до дійсності, суспільних ідей і діяльності [10, с. 110–111]. В науковій літературі можна зустріти таке розуміння значення поняття принцип – це об'єктивно властиве відправне начало, незаперечна вимога (позитивне зобов'язання), що ставиться до учасників суспільних відносин із метою гармонічного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів. Це своєрідний вектор, який визначає напрямок розвитку чого-небудь [9, с. 221].

Вдалим на наш погляд є підхід О. Музичука щодо визначення поняття принцип та доцільності його використання в наукових працях з огляду на таке: його загально прийнято використовувати в юридичній науці; його прийнято

використовувати в тексті та в назвах нормативно-правових актів [6, с. 137–138]. Поняття принципів права – одна з актуальних проблем сучасної юридичної науки, так як саме в принципах права відбивається у всьому різноманітті вся його сутність. Дана проблема пов'язана з відсутністю єдиної думки у визначенні принципу права і з виділенням принципів права у правозастосовчій діяльності. На думку А. Колодій, принципи прав покликані забезпечувати органічний взаємозв'язок правової системи, системи і структури права, норм права та правових відносин, єдність норм, інститутів і галузей права. Також дослідник відзначає, що принципи прав характеризують зміст і сутність права в концентрованому вигляді і демонструють підвалини відображення у ньому економічних, політичних і моральних відносин. Принципи виступають критеріями оцінки правомірності чи неправомірності дій соціальних суб'єктів, формують правове мислення і правову культуру, цементують систему й структуру права [3, с. 28-40].

Вважаємо, що для досягнення повного, чіткого розуміння досліджуваного явища, а саме принципів медіації в адміністративному процесі, необхідно приділити деяку увагу розуміння принципів адміністративного права. Ю. Битяк поділяє принципи адміністративного права на дві групи: зовнішні та внутрішні. Зовнішні принципи зумовлені характеристиками самого права як певного формально-змістовного юридичного явища. Внутрішні принципи детермінуються вимогами, що висуваються до організації та функціонування адміністративного права. При цьому науковець зазначає, що вважає поділ на такі категорії досить умовним, оскільки це є різними аспектами відтворення виконавчої діяльності держави [1, с. 30]. До спеціальних внутрішніх принципів адміністративного права відносять такі: – відповідність адміністративного права положенням Конституції України; – верховенство адміністративно-правового закону в системі нормативних актів, які містять адміністративно-правові норми; – наявність власного підґрунтя формування й розвитку; – спеціалізацію; – відповідність адміністративно-правових законів певним положенням міжнародно-правових договорів із питань адміністративного права, учасницею яких є Україна [1, с. 31]. Разом з тим на наш погляд є підхід В. Перепелюка, який виокремлює принципи адміністративного процесу на три групи: загально соціальні принципи, загально процесуальні принципи та спеціальні принципи адміністративного процесу. При цьому до першої групи вчений зараховує принципи: гуманізму, взаємної відповідальності держави і суспільства (людини), законності (верховенство закону), доцільності, справедливості, рівноправності (справжньої самостійності суб'єктів процесуальних відносин), демократизму. Другу групу принципів складають принципи: об'єктивної істини, публічності (процесуальної владності), самостійності та незалежності органу в прийнятті рішень, змагальності, інстанційності (контролю), усності і безпосередності розгляду справи, охорони інтересів держави та особи, простоти та економічності процесуальної діяльності, поєднання колегіальності та одноособовості. Під спеціальними принципами адміністративного процесу згаданий автор пропонує розуміти такі принципи, що знаходять своє відображення в тематичних законах, які регулюють управлінську діяльність у відповідних сферах суспільного життя та підзаконних нормативно-правових актах суб'єктів виконавчої влади (окрім Конституції України). Ними є: обмеженість до відомостей (таємність); залучення органу до розгляду справи; дієвості зацікавлених осіб; дійсних можливостей [7, с. 92-147].

Отже, в контексті досліджуваного питання варто зазначити, що адміністративний процес, який являється процесуальною формою адміністративного правосуддя, в ході застосовується інститут медіації, останній в свою чергу як і перший, повинен ґрунтуватись на загальноправових принципах.

Тими чином, здійснення медіації в адміністративному процесі повинно базуватись на закріплених в законодавстві та підзаконних нормативно-правових актах України, основоположних та непорушних принципах (правил), відповідно до яких повинна здійснюється така діяльність.

Слід зазначити підхід О. Можайкіна щодо поділу конфіденційності у медіації на два види: процедурну та предметну (змістовну). Під процедурною конфіденційністю дослідник розуміє нерозголошення медіатором, сторонами та іншими учасниками медіаційного процесу інформації щодо самої участі в медіації. При цьому автор відзначає, що межі цієї конфіденційності визначаються безпосередньо всіма учасниками медіації – медіатором спільно зі сторонами та іншими учасниками (експертами, адвокатами, представниками, помічниками, родичами та ін.). Предметна конфіденційність полягає у нерозголошенні медіатором, сторонами та іншими учасниками медіаційного процесу інформації, яка стала відомою під час переговорів. Крім того, науковець звертає увагу на те, що конфіденційність загалом також означає, що учасники конфлікту зобов'язуються не використовувати інформацію з медіаційного процесу в інших цілях та один проти одного. В медіації за словами О. Можайкіна, доволі часто проводяться сепаратні зустрічі, на яких кожна із сторін конфлікту (спору) може повідомити медіатору інформацію, яку б не бажала відкривати іншій стороні. Межі конфіденційності такої інформації також повинні бути з'ясовані медіатором, оскільки отримана під час сепаратних зустрічей інформація може безпосередньо вплинути на вироблення взаємоприйняттого вирішення конфлікту [5].

У справі *Unilever plc. vs Proctor & Gamble Co* суддя окреслив деякі обставини, при виникненні яких правило «without prejudice» не діє. Це правило, коли будь-яка інформація, яка оголошена в процесі медіації, не може в подальшому використовуватись в разі судового розгляду і вирішення справи. Сюди належать випадки, коли надійшла відмова від цього привілею; якщо судом встановлено, що посилання на медіацію є недобросовісним (тобто сторони, розкриваючи будь-яку інформацію медіатора, намагалися зробити судовий розгляд неможливим); якщо правило «without prejudice» було відкрито порушено самими сторонами. У цій справі судом встановлено, що угоду про примирення, укладену між сторонами в ході медіації, має бути скасовано, оскільки відбулося спотворення фактів, шахрайство та неправомірний вплив [11]. Також, у Директиві ЄС № 2008/52 прямо передбачено два винятки щодо обмеження дотримання принципу конфіденційності: 1) коли це необхідно для обліку міркувань державної політики відповідної держави-члена ЄС, зокрема, коли для захисту насущних інтересів дітей або для запобігання завданню фізичної шкоди чи психологічної травми особистості; 2) розкрити зміст угоди, досягнутої в результаті медіації, необхідно для виконання конкретної угоди [12]. Цікавий приклад обмеження абсолютної дії принципу конфіденційності можна знайти у Законі Республіки Молдова «Про медіацію» від 14 червня 2007 року, у якому закріплено прямий обов'язок медіатора повідомити компетентним органам інформацію яка йому стало відомо в межах процесу медіації, що стосується дій пов'язаних з підготовкою до злочину [12].

Разом з тим у науковій правовій літературі можна знайти доктринальні напрацювання щодо систематизації принципів медіації. З цього приводу слухним є твердження багатьох авторів, що принципи доктринального характеру не є імперативним, тому що таких принципів багато і їх кількість в чомусь залежить від поглядів вчених і від переконливості тих аргументів, які наводяться. Законодавчо закріплені принципи, тобто принципи, сформульовані в конкретній нормі, виконують регуляторну функцію, а принципи доктринального характеру – інтерпретовану, ідеологічну та частково стимулюючу. В світлі

досліджуваної проблематики також заслуговує на увагу пропозиція вчених щодо включення до медіації, принципу правового регулювання відносин сторін, заснованого на їх рівності і автономії волі - принцип диспозитивності. Вільний розсуд полягає у свободі сторін самим врегулювати спір, або звернутись за допомогою до медіатора, який є тільки помічником у вирішенні вказаного питання. Тобто тільки з ініціативи сторін процедура медіації буде, або виникати, або припинятись. Проте, деякі вчені відмічають, що такий принцип не може знайти свого розвитку в межах процесуальної процедури розгляду справи в суді яка нібито через свої суворі рамки унеможливує сторонам вільно, на власний розсуд проводити процедуру щодо досягнення примирення. На наш погляд, сторони не позбавлені можливості вільно проводити між собою переговори щодо можливості вирішення спору між ними, як то за участю посередника так і без нього.

Принцип добросовісності означає з одного боку обов'язок адміністративного органу під час вирішення адміністративної справи діяти відповідно до загально-встановлених норм моралі та права, не допускати зловживання владою, не порушувати права та свободи осіб, що беруть участь у справі, прийняти рішення по справі, враховуючи як загальносуспільні так й індивідуальні інтереси. З іншого боку, зазначений принцип покладає обов'язок на фізичних і юридичних осіб під час розгляду адміністративної справи добросовісно виконувати вимоги та користуватися правами, закріпленими законодавством. Зловживання своїми правами, що призводить до порушення прав та законних інтересів осіб в адміністративній справі, суперечить принципу добросовісності. Принцип добросовісності нерозривно пов'язаний зі справедливістю та демократизмом у відносинах приватних осіб з органами публічної влади і опосередковано впливає на ефективність правового регулювання зазначеної сфери. В рамках медіації звертаємо увагу, що 15 грудня 2017 року набрав чинності новий Кодекс адміністративного судочинства України, у якому закріплено принцип добросовісності. У статті 45 вказаного нормативно-правового акту зазначається, що учасники судового процесу та їхні представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами. Зловживання процесуальними правами не допускається. З урахуванням конкретних обставин справи суд може визнати зловживання процесуальними правами дії, що суперечать завданню адміністративного судочинства, зокрема, узгодження умов примирення, спрямованих на шкоду правам третіх осіб, умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі [2].

Отже, недотримання принципу добросовісності під час процедури медіації у адміністративному процесі може розцінюватися як зловживання сторонами своїми процесуальними правами, яке може негативно вплинути на справедливе вирішення спору судом у сфері публічно-правових відносин.

Разом з тим у контексті досліджуваного питання для повного розуміння сутності процедури медіації за участю посередника та ефективності її використання, на нашу думку необхідно визначити місце і роль принципу добровільності медіації. Ю. Притика акцентує на тому, що сутність принципу добровільності полягає в наявності у сторін права особистого волевиявлення щодо проведення процедури медіації та свободи її припинення на будь-якому етапі процедури медіації. На відміну від правосуддя, здійснюваного в судах, ніхто не може примусити сторони до участі в медіації, а особа-медіатор обирається сторонами. У зміст цього принципу також включається і правомочність сторін приймати будь-які рішення щодо розв'язання конфлікту тільки за взаємною згодою. Реалізацією цього принципу є обов'язок медіатора на початку процедури медіації встановити факт добровільності й особистого волевиявлення на участь усіх сторін процедури [8, с. 91].

Для всебічного розуміння добровільності в медіації О. Можайкіна пропонує виділяти зовнішню добровільність (ставлення сторони до участі в медіації) і внутрішню (дійсне бажання вирішити проблему) [5].

У наукових дослідженнях можна зустріти також принцип довіри в медіації. Під принципом довіри в медіації розглядається внутрішній вольовий стан (відношення) суб'єкта медіативних правовідносин до пропонуваного обставин, виражене в вірі довірителя в те, що особи, яким він довіряє (головним чином, медіатор), будуть діяти відповідно до його уявлень, що характеризується передачею довірителем певного обсягу прав, прийняттям ним обов'язків, а також передачею відповідних об'єктів іншим учасникам правовідносин. Наступним організаційним принципом який на нашу думку можна віднести до принципів на якому може базуватись медіація у адміністративному процесі є принцип пропорційності. У наукових працях зустрічається декілька підходів до розуміння вказаного принципу. Так, одні дослідники визначають вказаний принцип як пошук справедливого балансу між суспільними інтересами і вимогами щодо захисту основоположних прав індивідів, інші розглядають його як основоположний принцип права, спрямований на забезпечення у правовому регулюванні розумного балансу приватних і публічних інтересів, відповідно до якого цілі обмежень прав повинні бути істотними, а засоби досягнення їх – обґрунтованими і мінімально обтяжливими для осіб, чиї права обмежуються. Ю. Притика вважає, що побудова будь-якого правового механізму розв'язання правових конфліктів, чи державного (у формі здійснення правосуддя), чи альтернативних способів, куди, зокрема, відноситься і медіація, є система принципів. На думку Ю. Притика, загально-правові принципи медіації характеризуються тим, що відносяться до всієї правової системи і розповсюджують свій вплив на всі галузі, підгалузі та інститути права загалом, і на медіацію у тому числі, позаяк остання є одним із правових інститутів. Всі загально-правові принципи на переконання дослідника, що ми також підтримуємо, до певної міри становлять моральне підґрунтя розвитку і функціонування будь-яких правових інститутів та механізмів. Загально-правові принципи, з одного боку, відображають об'єктивні властивості права, що обумовлені закономірностями розвитку суспільства, а з іншого – втілюють суб'єктивне сприйняття всіма членами суспільства, їх моральні та правові погляди, відчуття, вимоги, які знаходять свій вираз у різноманітних правових вченнях, теоріях, напрямках праворозуміння. Медіація є комплексним інститутом. Будучи формою ADR, вона органічно входить у сферу правового регулювання декількох галузей права і передусім процесуальної спрямованості. Як альтернативна форма розв'язання правових конфліктів, медіація може бути врегульована кодексами, що регулюють порядок провадження по справах у державних судах (мається на увазі КАС, ЦПК, КПК, ГПК), лише частково, коли йдеться про «судову медіацію», тобто здійснення медіації суддями в межах державного судочинства. В цьому випадку на медіацію здійснюють вплив процесуальні принципи. До таких принципів слід відносити наступні вихідні засади: диспозитивність, процесуальна рівність перед законом, безпосередність дослідження доказів, поєднання гласності і конфіденційності, принцип об'єктивної істини, охорони честі і гідності особистості, недоторканності особистості, презумпції невинуватості, незалежності суддів (у випадку судової медіації), допустимості і належності доказів, всебічності повноти і об'єктивності дослідження усіх матеріалів, дотримання вимог мовного режиму провадження, оцінки доказів за внутрішнім переконанням, дотримання процесуальної форми тощо. [8, с. 88].

Разом з тим, ряд інших вчених зазначають, що при здійсненні дослідження медіація в сфері цивільної

юрисдикції пропонує виокремити принципи медіації на декілька груп. За їх функціональним призначенням: 1) організаційні принципи, до яких відносяться принцип добровільності і принцип нейтральності (характеризують особливості організації проведення медіації та статус її учасників); 2) процедурні принципи, що включають принципи самостійності сторін, конфіденційності, співпраці та рівноправності (характеризують порядок проведення медіації). За правовим значенням: добровільність медіативного правовідносини; рівність сторін у процесі медіації; диспозитивність (самостійність сторін) в процесі медіації; співпраця сторін; конфіденційність; лімітативність повноважень медіатора (неможливість нав'язати сторонам рішення їх спору); професійна багатофункціональність посередника (він повинен володіти професійними компетенціями в області права, психології, конфліктології, економіки); позаправові принципи, які мають правове значення: сумлінність сторін конфлікту і медіатора; неупередженість і нейтральність медіатора; персоніфікація процедури медіації (особиста присутність сторін і медіатора) і пряму взаємодію сторін; довіру сторін (як один одному, так і віра в успіх самої примирної процедури); толерантність медіативних діяльності; субсидіарність і свободи сторін медіації.

Отже, під принципами медіації у адміністративному процесі слід розуміти основоположні, засади, ідеї, процесуальні основи, вимоги, які характеризують зміст процедури примирення, відображають закономірності її розвитку та визначають напрями і механізми адміністративно-правового регулювання у сфері публічно-правових відносин на яких повинна базуватись діяльність суб'єктів адміністративного процесу, їх нормальне функціонування під час розгляду спору між фізичними і юридичними особами від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. До загальних засад медіації в адміністративному процесі належать ті принципи, якими керується суд під час здійснення правосуддя: верховенство права, законність, рівність усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин справи, обов'язковість судових рішень. За винятком принципу гласності та відкритості адміністративного процесу, оскільки процедура судової медіації здійснюється у формі закритих нарад, а вся інформація, яка під час них отримана, є конфіденційною. Принципи медіації можна розділити на дві групи: зовнішні та внутрішні. Зовнішні принципи характеризують медіацію як певне формально-змістове юридичне явище. Внутрішні принципи встановлюють вимоги безпосередньо для організації та функціонування медіації в адміністративному

процесі. Принципи медіації в адміністративному процесі сфері також можна виокремити за їх функціональним, правовим та позаправовим призначенням. До першої групи принципів які формують медіацію за функціональним призначенням входять: організаційні принципи, до яких відносяться принцип добровільності, без якого взагалі не може розпочатися процедура медіації, принцип неупередженості та об'єктивності які стосуються посередника; процедурні принципи, що характеризують порядок проведення медіації, до яких належать принципи конфіденційності, самостійності сторін, співпраці та рівноправності. До другої групи принципів які формують медіацію за правовим значенням входять: добровільність медіативних правовідносин (бажання сторін знайти шляхи виходу зі спору); диспозитивність (сторони самі впливають на хід процедури медіації); співпраця сторін; пропорційність (дотримання розумного балансу між інтересами сторін спору та наслідками для їхніх прав і свобод), професійна багатофункціональність посередника (для того щоб ефективно проводити процедуру медіації та запропонувати можливі варіанти для вирішення спору медіатору необхідно володіти широким спектром міжгалузевих знань у тому числі у сфері конфліктології та психології); конфіденційність (заборона розголошувати відомості які отримані під час процедури врегулювання спору та повна заборона її фіксації будь-якими технічними засобами); лімітативність повноважень медіатора (заборона надавати юридичні поради та рекомендації, оцінювати докази у справі); До третьої групи принципів які формують медіацію за поза правовим значенням входять: субсидіарність процедури медіації; добросовісність сторін спору та медіатора; довіра сторін спору по відношенню один до одного та медіатора; неупередженість та об'єктивність медіатора; особиста участь сторін спору під час проведення процедури медіації. Медіація являється тим правовим механізмом, який нарівні з іншими правовими механізмами покликаний здійснювати досягнення основної мети адміністративного судочинства щодо захисту суб'єктивних публічних прав особи від порушень з боку суб'єкта владних повноважень. Основне завдання медіації - пошук шляхів компромісу між сторонами для досягнення примирення між ними, реалізується як за допомогою суду виступаючого в ролі посередника, так і з допомогою самих сторін приймаючих участь у процесі медіації. При цьому, закріплення правового механізму реалізації інституту медіації у рамках адміністративного процесу сприяє окрім можливості у сторін по справі досягнути взаємовигідних умов примирення у існуючому між ними публічно-правовому спорі, також сприяє суду у реалізації завдань та засад правосуддя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, О. В. Дьяченко та ін.; за ред. Ю. П. Битяка. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 544 с.
2. Кодекс адміністративного судочинства України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2005. №35–37. С. 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 21.09.2022).
3. Колодій А. М. Принципи права України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 208 с.
4. Матузов Н. И., Малько А.В. Теория государства и права. Москва: Юристъ, 2005. 541 с.
5. Можайкіна О. С. Поняття та зміст основних принципів медіації в цивільно-правових відносинах. *Актуальні питання вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 5. С. 55–58.
6. Музичук О. М. Контроль за діяльністю правоохоронних органів в Україні: монографія. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2010. 654 с.
7. Перепелюк В. Г. Адміністративний процес. Загальна частина: навч. посібник. Чернівці: Рута, 2003. 367 с.
8. Притика Ю. Д. Зміст та класифікація принципів медіації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 10. С. 86–92.
9. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : підручник. Видання 2-е, перероблене і доповнене. Харків: Еспада, 2009. 752 с.
10. Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: Українська енциклопедія, 2003. Т. 5. 736 с.
11. Case Unilever Plc v. Proctor & Gamble Co [2000] FSR 344 URL: https://www.trans-lex.org/302950/_unilever-plc-v-proctor-gamble-co-%5B2000%5D-fsr-344/ (дата звернення: 20.09.2022).
12. On conciliatory mediation in civil disputes: law republic of lithuania 15. July 2008. N.X–1702 URL: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=330591&p_query=&p_tr2 (дата звернення: 19.09.2022)